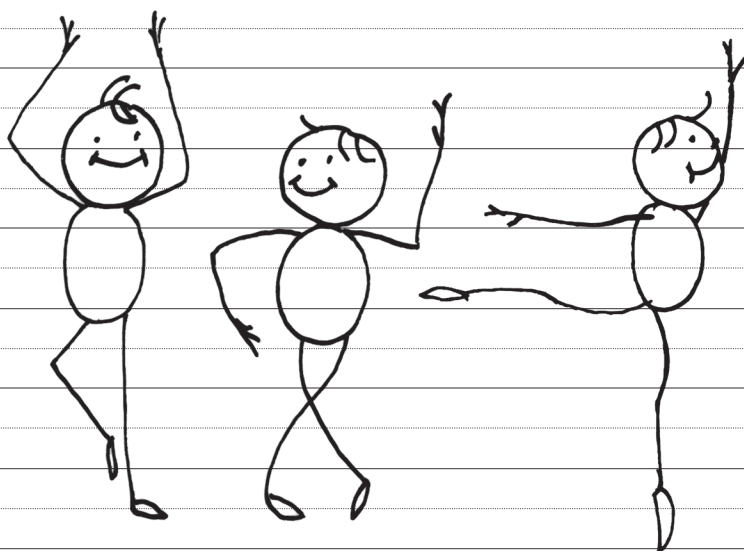

Nacrt
kurikuluma

Prema kurikulumu modula
o rodnoj ravnopravnosti i
nenasilnoj komunikaciji

Realizaciju projekta i tiskanje ove publikacije omogućila je financijska potpora UN Trust Fund to End Violence against Women.

Izdavačice: BaBe!
Urednica: Sanja Sarnavka
Lektura: Milana Romić
Dizajn i prijelom: Norma Interantional, Goga Golik
Ilustracije: Goga Golik
Tisak: Kertsch Offset

1. Uvod

1.1. O PROJEKTU

Projekt *Izlazak iz mraka – prevencija i podrška ženama žrtvama nasilja*¹ započet je 1. rujna 2011. godine zahvaljujući financijskoj potpori UN Trust Fund to End Violence against Women. Provodi se u partnerstvu s Centrom za socijalnu skrb Vukovar, Gradom Vukovarom, Vukovarsko-srijemskom županijom, vukovarskim osnovnim školama Antun Bauer i Dragutin Tadijanović, Studentskim domom Vukovar i Učilištem Dabro – ustanovom za osposobljavanje i usavršavanje. Aktivnosti se realiziraju u Vukovarsko-srijemskoj županiji, a temeljni je cilj prevenirati nasilje te ženama koje već jesu žrtve pomoći da izađu iz kruga nasilja i socijalne isključenosti. Ostvarenjem postavljenih rezultata istovremeno se želi utjecati na povećanje ekonomskog blagostanja i veći stupanj društvene kohezije u Vukovarsko-srijemskoj županiji.

↑

Za osnaživanje žena žrtava nasilja koje[↑] su odlučile napustiti nasilnu vezu, presudno je pružanje pomoći koja ih vodi ekonomskoj neovisnosti. Usto je neophodno osiguravanje dugotrajne psihološke podrške jer su žrtve uglavnom izgubile svako samopouzdanje i samopoštovanje. U pravilu, one nisu ni svjesne da mogu dobiti institucionalnu pomoć niti znaju od koga je treba tražiti. Sigurna kuća predstavlja egzistencijalno utočište, ali je jednako važno osiguravanje psihološko-socijalne i pravne podrške kako bi znale što sve trebaju učiniti žele li formalno i zauvijek razriješiti nasilni odnos.

↑ m

Uz individualni rad sa svakom[↑] pojedinom ženom žrtvom nasilja, tijekom projekta planirale smo raditi i s profesionalcima/kama iz institucija koje su prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji dužne pomoći žrtvama. Cilj nam je bio uspostaviti lanac multisektorske suradnje sustavnim povezivanjem centara za socijalnu skrb, policijskih postaja i uprava, prekršajnih i općinskih sudova, ispostava zavoda za zapošljavanje i Sigurne kuće. Zajedničke radionice omogućile su predstavnicima/ama ustanova da utvrde moduse suradnje u pružanju djelotvorne timske pomoći. U tom lancu bilo nam je važno poseban naglasak staviti na nužnost individualnog pristupa svakoj žrtvi nasilja, uz dodatno angažiranje osobnih asistenata za pružanje pomoći na putu do ekonomskog osamostaljenja. Jedino se na taj način može utvrditi treba li ženama dodatno osposobljavanje za tržište rada ili ih je bolje uputiti na otvaranje obrta, ili pak treba razmišljati o osnivanju zadruga kako bi žene započele ekonomski neovisan život.

¹ *Coming out of the dark – support to women survivors and violence prevention*, UN Fund to End Violence

Međutim, uza svu moguću stručnu pomoć, iskustvo pokazuje da osnažene žene žrtve nasilja, kada i pronađu posao, nerijetko zarađuju nedovoljno za pokrivanje svih troškova samostalnog života s djecom. Bez nekretnina koje bi se mogle podijeliti nakon razvrgavanja veze, bez podrške obitelji ili prijatelja, s malim osobnim dohocima ili bilo kojom vrstom zarade, one ne mogu plaćati podstanarstvo i režije te prehraniti sebe i svoju djecu. Poučene dosadašnjim radom, u projektu smo predvidjele pokretanje postupka osiguravanja prijelaznog smještaja nakon izlaska iz skloništa. Tranzicijski smještaj realiziran je u nekoliko mjesta u Hrvatskoj za mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi u trenutku dostizanja punoljetnosti i obaveze napuštanja smještaja u domu. Pokazalo se da je ova vrsta podrške dragocjena i pomaže mladima na putu do punog osamostaljenja. Činilo nam se važnim sličan princip primijeniti u slučajevima kada žene nemaju kamo otići nakon izlaska iz nasilne veze i/ili skloništa.

Projektom je postavljen još jedan izuzetno važan cilj: **prevencija nasilja u Vukovarsko-srijemskoj županiji realizacijom programa edukacije za djecu i mlade**. Čini nam se da je u Hrvatskoj prilično zanemarena važnost ovog segmenta borbe protiv nasilja. Osim povremenih medijskih kampanja, u kojima se nerijetko više promoviraju osobe koje u njoj sudjeluju, nego li uspješno sprječava nasilje, nema sustavnih aktivnosti koje osiguravaju dugoročne rezultate.

— Kako bismo uspješno realizirale ostvarenje ovog cilja u Vukovarsko-srijemskoj županiji, provele smo istraživanje među više od stotinu učenika/ca viših razreda osnovnih i srednjih škola, partnera u provedbi projekta. Propitivale smo stavove djece i mladih vezane uz rodne stereotipe, tradicionalne prihvaćene obrasce ponašanja za žene i muškarce, ravnopravnost spolova, vršnjačko i rodno/spolno uvjetovano nasilje. Rezultati koje prikazujemo u ovoj brošuri temelj su za planiranje eksperimentalnog obrazovnog kurikuluma koji bi mogao biti korišten u poučavanju o ravnopravnosti spolova i uspješnoj transformaciji konflikata u nenasilnu komunikaciju. Tim stručnjakinja testirat će ga u nastavi u vukovarskim školama, a potom ćemo ga predstaviti Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta. Projekt je planiran prije tri godine, a u međuvremenu je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta započelo s provođenjem eksperimentalnog programa građanskog odgoja u nekoliko hrvatskih škola. Budući da je prijedlog našeg kurikuluma nastao na osnovi empirijskog istraživanja i provjere u praksi, vjerujemo da se, u konačnici, može dijelom uklopiti u nacionalni kurikulum.

I.2. ČEMU MODUL O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI I NENASILNOJ KOMUNIKACIJI?

Nerijetko se događa da djeca do školskog uzrasta nisu u krugu obitelji poticana na stjecanje osjećaja samopoštovanja, a još su manje upućivana na to da je potrebno poštivati dostojanstvo drugih, pogotovo ako se osoba razlikuje izgledom ili ponašanjem u odnosu na većinu. Tradicionalni patrijarhalni odgoj pogotovo pogađa djevojčice koje, slušajući poruke starijih, nisu u stanju mijenjati uvriježene obrasce ponašanja. Time se kontinuirano onemogućava oživotvorenje brojnih međunarodnih i nacionalnih dokumenata kojima se promovira ravnopravnost spolova. Smatramo da je država dužna osigurati nadoknađivanje propuštenoga tijekom formalnog odgojno-obrazovnog procesa. Tehnike nenasilne komunikacije jednako je važno predstaviti i poučavati, jer se samo tako može spriječiti porast nasilja među mladima, a potom i unutar obitelji.

Istraživanje stavova učenika/ca u Vukovarsko-srijemskoj županiji pokazalo je kako su djeca i mlade osobe često zbunjene i zapravo ne znaju što misle i u što treba vjerovati. Njihove predrasude uglavnom su posljedica neznanja i činjenice da se stereotipi prenose s generacije na generaciju bez propitivanja. Sve što smo zabilježile tijekom fokus grupa i individualnih razgovora vodilo nas je dizajniranju nacrtu kurikuluma modula za odgoj i obrazovanje o ravnopravnosti spolova i stjecanju kompetencija za nenasilno komuniciranje.

Na državnoj razini u međuvremenu dogodio se značajan pomak – trenutno se u praksi provjeravaju eksperimentalni programi građanskog i zdravstvenog odgoja kojima je dijelom obuhvaćena kao tema i ravnopravnost spolova. Javne polemike pokazale su kako postoji veliki otpor prema uvođenju ovih sadržaja u obrazovanje iako je Hrvatska potpisala sve značajne međunarodne konvencije koje obvezuju državu na poštivanje određenih standarda i vrijednosti. Tim više vjerujemo kako je nužno ne posustati u promicanju jednakih mogućnosti i suzbijanju diskriminacije na osnovi spola/roda ili seksualne orijentacije. Zbog toga nismo promijenile prvotni plan, jer predloženi eksperimentalni kurikulum ne posvećuje dovoljno prostora i vremena za dekonstrukciju rodnih stereotipa, poštivanje ravnopravnosti spolova niti dostatno razvija vještine nenasilne komunikacije. Za sada je predviđeno da se kurikulum građanskog odgoja provodi u 35 sati nastave godišnje, a zdravstveni odgoj tijekom 10 sati međupredmetnog posebnog programa tijekom jedne školske godine. Nema jasne najave sustavnog i kvalitetnog uvođenja kurikuluma u školski odgojno-obrazovni proces. Ne provodi se edukacija nastavnika/ca, a nema ni najave izrade prijeko potrebnih priručnika.

Sadržaj i metodika, koje kao organizacija civilnog društva razvijamo i provjeravamo u praksi već gotovo dvadeset godina, sigurno mogu doprinijeti realizaciji ideje o obrazovanju za ljudska prava i demokratsko građanstvo, odnosno odgoju za aktivan, odgovoran, ravnopravan i dostojanstven život svake osobe u Republici Hrvatskoj.

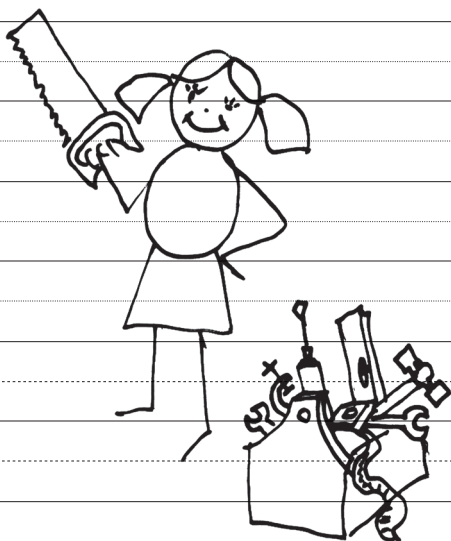
Iz istraživanja proizlazi da s djecom i mladima treba sustavno i kvalitetno razgovarati o:

- rodnoj ravnopravnosti – povijesti razvoja koncepta, međunarodnim standardima, realizaciji u praksi;
- važnosti i potrebi dekonstrukcije rodnih/spolnih stereotipa;
- prednostima nenasilne i razornim posljedicama nasilne komunikacije.

Ove teme dužni su obrađivati stručnjaci/stručnjakinje u višim razredima osnovne škole i u srednjim školama. Neophodno je da djeca i mladi razumiju koncept zaštite ženskih ljudskih prava, kao i cjelovito značenje pojmova rodna ravnopravnost, te usvoje tehnike nenasilne komunikacije za rješavanje sukoba.

Kako smo u istraživanju detektirale zbunjenost djece u percipiranju pojava iz okoline, što zbog neupitnog prihvaćanja stereotipa, tako i zbog neznanja, odnosno šutnje u obitelji i školi o 'škakljivim temama', držimo da nam je dužnost pomoći mladima da razumiju svijet oko sebe i u njemu pronađu svoje sigurno mjesto, bez potrebe da negiraju svoje ili tuđe pravo na samoodređenje. Djeca i mladi nesvjesno su otkrili ili izrekli glasno kako se ne znaju nositi sa svojim emocijama, kao niti sa sukobima upravo iz razloga što ne poznaju temeljne vještine nenasilne komunikacije.

Ne pomognemo li im u fazi razvoja, posljedice su dalekosežne i pogubne.

2. Istraživanje

2.1. METODOLOGIJA

Odlučile smo se za kvalitativno istraživanje u kojem će se razgovorom u fokus grupama i individualnim intervjuima pokušati zabilježiti sve nijanse u razumijevanju spolnih i rodni uloga te spolnosti. Zanimalo nas je također koliko je prisutno nasilje među vršnjacima i što o njemu misle djeca i mladi. Kvantitativno istraživanje, odnosno ispunjavanje pismenog upitnika, činilo nam se neučinkovitim u propitivanju stavova, motiva, mišljenja i vrijednosti. Prije ulaska u osnovne škole i Učenički dom razrađen je upitnik kao vodič za vođenje razgovora i ispitivanje stavova učenika. Projektni tim istovremeno je dogovarao termine, veličinu fokus grupa, uzrast koji je potrebno obuhvatiti istraživanjem, a pripremljen je i obrazac kojim se tražila pismena suglasnost roditelja za sudjelovanje maloljetnih osoba u istraživanju. Definirane su sljedeće teme: rodne uloge u obitelji i školi – ‘muški’ i ‘ženski’ poslovi, razlike u odgoju dječaka i djevojčica, žene i muškarci u javnoj sferi. Sa srednjoškolcima predviđen je i razgovor o seksualnosti. Tijekom razgovora posebno su razmatani nasilje i njegova prevalencija među mladima. U uvodu razgovora sudionice/i su trebali nešto reći o sebi, svojim interesima i aktivnostima. Na kraju razgovora upitani su što bi željeli raditi kad odrastu, kako vide svoju budućnost i imaju li životne uzore. Fokus grupe trajale su od 70 do 90 minuta, a individualni razgovori 30 minuta. Jedna je osoba vodila razgovor u fokus grupi, a druga bilježila dojmove. Razgovori su snimani, zatim transkribirani te analizirani i sažimani. Na osnovi razgovora u fokus grupi, birane su najzanimljivije osobe za vođenje individualnih intervjuja kako bi se dobio jasniji uvid u njihove stavove.

sudjelovali [†]

U istraživanju su [†]učenici/ce petih i šestih, sedmih i osmih razreda² osnovnih škola Antun Bauer i Dragutin Tadijanović, te srednjoškolci/ke smješteni u Učeničkom domu Vukovar – ukupno 110 osoba u dobi od 11 do 18 godina – 50 ženskog i 60 muškog spola. Ugodno nas je iznenadio pristanak velikog broja roditelja da njihova djeca sudjeluju u istraživanju. Kako se u praksi nerijetko susrećemo s nizom negativnih reakcija na naš rad i mnoštvom predrasuda koje iskazuju građani/ke, razveselilo nas je što roditelji ne vide ništa problematično u našoj namjeri da razgovaramo s njihovom djecom o jasno definiranim temama.

² U pojedinu fokus grupu zasebno su zvani učenici/e petih i šestih te zatim zajedno učenici/e sedmih i osmih razreda. Srednjoškolce se nije grupiralo prema razredu koji pohađaju.

Razgovor s prve dvije fokus grupe obavljen je 26. ožujka 2012. godine u Osnovnoj školi Antuna Bauera. Utisci nakon prve dvije fokus grupe

pokazali su se opravdanim i za ostale razgovore: sudionice/i su bili vrlo opušteni u razgovoru, sami su otvarali neke teme i o njima otvoreno raspravljali; izuzetno su bili iznenađeni načinom vođenja razgovora te iskazali želju da ovakvih susreta bude daleko više. Uglavnom su rekli kako se s njima u školi malo razgovara o životno važnim temama i njihovim osjećajima, a najmanje ikoga zanima njihovo mišljenje. Učenice/i osnovnih škola čak su izrazili jasnu želju za produživanjem trajanja razgovora jer im je bilo izuzetno zanimljivo.

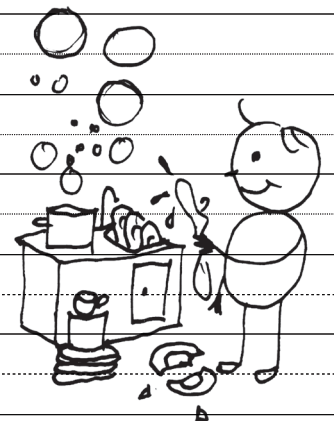
2.2. NALAZI ISTRAŽIVANJA

Ravnopravnost / Muškarci i žene

Analiza pokazuje kako ispitane mlade osobe, bez obzira na dob, rijetko razmišljaju, a još rjeđe propituju tradicionalnu podjelu na dva spola i njima uvriježeno pripisivane i suprotstavljene osobine i ponašanja. Za hermafroditizam, odnosno interseksualnost, nisu nikada čuli i ne znaju što se s takvim osobama događa.

Izvjesno je da žive u okruženju koje podržava prilično strogu podjelu i razumijevanje onoga što jest 'pravo' muško i 'pravo' žensko, iako razgovorom postaje razvidno kako znaju da negdje drugdje u svijetu postoje ljudi koje takvo razlikovanje ne opterećuje. Tek nekolicina, više djevojčica nego dječaka, i više djevojčica nego djevojaka, jasno daje do znanja da na stereotipe ne pristaje, već se želi ponašati drugačije, ne obazirući se na stavove sredine. Čini se kako odrastanjem djevojčice bivaju polako ali sustavno pripitomljivane i više se trude ne provocirati okolinu stavovima i ponašanjem koje bi se moglo okarakterizirati kao 'neženstveno'.

Većina ispitanika/ca misli da su kućni poslovi obaveza žena. U najvećem broju obitelji to je normalna i samorazumljiva stvar, a ravnopravna raspodjela kućnih poslova javlja se kao rijetka iznimka, uglavnom u obiteljima u kojima majka radi a otac je nezaposlen. Budući da se točno zna što je čije zaduženje kod odraslih, prema istom se obrascu odgajaju djeca – dječaci ne pomažu majkama, a djevojčice ne rade s očevima oko kuće. Djevojčice ne igraju nogomet, misle da su sportašice muškobanjašte, ne zanimaju ih tehničke struke, a idealna cura je najprije zgodna, potom komunikativna i duhovita, dok je idealan dečko prvenstveno 'nabildan', a zatim mora imati novaca, biti zgodan i brinuti o curi. Djevojke koje piju, puše i psuju nisu poželjne partnerice srednjoškolcima, jer je taj obrazac ponašanja 'rezerviran' za dečke. Premda srednjoškolci koji

žive u domu uglavnom bez pogovora obavljaju 'ženske poslove' – sami održavaju svoje sobe, peru, čiste, i to im je normalno, nisu to spremni raditi u svojem domu.

Ispitanici/e smatraju da je podjela na muške i ženske poslove prirodna, a da tako ne bi trebalo biti vjeruje tek nekolicina. Priznaju da postoji rodna neravnopravnost i misle da to nije pravedno, a za to nude uglavnom primjere iz vlastitih obitelji. Ipak, dječaci/mladići češće takve odnose smatraju normalnima, dok ih djevojčice češće osuđuju. Premda žele biti samostalne i imati karijere, ambicije djevojčica ipak se najčešće svode na tradicionalno rodno segregirana zanimanja – žele biti medicinske sestre, nastavnice, njegovateljice. Dječaci misle da žene zbog izgleda lakše nađu posao kao konobarice, a muškarci u računalnim strukama. Dečki misle da muškarci imaju 'manje osjećaja' za djecu, da ne trebaju biti odgajatelji, a cure ne trebaju 'bildati' niti se baviti sportovima kao što je američki nogomet.

je dječak

Jedan dječak je postavio 'dijagnozu' uzroka rodne neravnopravnosti u obitelji: "Žene se opuste, pa udovoljavaju muževima". Isti je dječak rekao: "Ja neću raditi što moj tata radi mami, nema teorije, neću dopustiti da moja žena crnči k'o konj". Srednjoškolka kaže da mama radi dvostruki posao, premda je tata u mirovini, da je mami jako teško, ali da s prijateljicama ne razgovara o tome i ne postavlja pitanje zašto je takva situacija. "Mislim da te poslove treba rasporediti. Barem ću ja tako. Mislim da je mama kriva što dozvoli da tata ništa ne radi, a ona sve". Svjesna je da se koncept 'glave kuće' prenosi i u njevoj generaciji jer, kaže, dečki u vezi hoće biti glavni, ponašaju se kao da je cura manje vrijedna, ali ona ne dozvoljava da se prema njoj tako odnose. "Oni spavaju s više cura pa su baje, ono, glavni su, a mi imamo jednog frajera i ako s njim spavaš, odmah si k...a. Mislim da je oduvijek bilo tako".

Na pitanje znaju li nešto o feminizmu i ženskim ljudskim pravima, dječak odgovara: "Na, eto, budi samostalna, 'ko ti brani". Uglavnom se slažu da nije jednako biti muškarac ili žena u Hrvatskoj, a dijelom to smatraju opravdanim jer, kako reče jedan, "muškarac može nasjeći 10 metara drva, a ženi daj da nasjeće samo 2 metra, pa umre". Nisu upoznati s ženskim pokretom i međunarodnim dokumentima koji promiču rodnu ravnopravnost.

Čuju da stariji ljudi kažu kako ženama nije mjesto u politici, ali uglavnom ne razmišljaju o tome. Politika ih uopće ne zanima i doživljavaju je kao vrlo prljav posao u kojem nema poštenih osoba. Samo rijetki znaju tko je trenutni predsjednik države, a gotovo nitko tko je premijer. Većina ih ne zna koja je stranka pobijedila na posljednjim izborima, uglavnom znaju da je HDZ izgubio, a žene političarke ne znaju imenovati.

Ipak, vidi se da su djeca i mladi zbunjeni: s jedne strane imaju tradicionalne obrasce muško-ženskih odnosa u obitelji i školi, a s druge strane svu silu informacija s televizije, interneta, glazbe i literature, koje pokazuju kako se može ponašati drugačije bez obzira na spol. Jasno im je da nema opravdanja za to što su njihove majke višestruko opterećene različitim poslovima, a da pri tome o malo čemu u obitelji odlučuju, jasno im je da ne bi trebali živjeti na jednak način kad odrastu, ali ne znaju kako se to zapravo može ostvariti i treba li uopće tome težiti.

Kada ih se pitanjima navodi na promišljanje i argumentiranje stavova koje su dotad predstavljali kao vlastite i istinite, zbunjeni su jer je očito da prije uopće nisu ozbiljno razmišljali o pojedinoj temi. Tijekom razgovora uviđaju da postoji dosta protuargumenata i konkretnih primjera koji dovode u pitanje istinitost i točnost tvrdnji koje su na početku iznosili o ženama i muškarcima, ali bi bilo potrebno daleko više razgovora i rasprava prije nego što bi mogli donijeti vlastiti sud.

U fokus grupi nije sudjelovao dječak kojega smo vidjele prilikom izlaska iz jedne osnovne škole. Oblačenjem i držanjem bilo je odmah vidljivo da se radi o transrodnoj osobi. Pitale smo psihologinju zašto ga nije uključila u fokus grupu i što se događa s tim dječakom koji ide u peti razred osnovne škole. Rekla nam je kako se dječak sve naglašenije pokušava transformirati u djevojčicu – stavlja duge lakirane umjetne nokte, češlja se poput djevojčica, oblači i oponaša kretnje tipične za suprotni spol. Već je registrirani delinkvent a roditelji ne poduzimaju ništa kako bi mu pomogli. Oni tvrde kako se promjena počela događati nakon što je u bolnici transfuzijom primio ‘žensku’ krv. Raspitujući se u policiji i centru za socijalnu skrb, saznale smo kako svi znaju za njega/nju, ali ništa ozbiljno nije poduzimano da se osigura dugotrajna psihološka podrška. Našavši krug prijatelja koji ga prihvaćaju, postao je nasilan jer se, vjerojatno, tako brani od napada okoline koja ga ne razumije. Odnos obitelji, škole i drugih odgovornih institucija, u ovom slučaju otkriva kako se većina neuobičajenih ponašanja ‘rješava’ ignoriranjem i stavljanjem pod tepih. Posljedice su, naravno, vrlo često pogubne po mladu osobu.

1 č

Poseban je problem, koji nema izravno veze s temom istraživanja, razmišljanje mladih o budućnosti. Upitani na kraju razgovora kako i gdje vide sebe kao odrasle osobe, većina nema nikakvu viziju. Jedino u što su mnogi sigurni jest da ne žele ostati tu gdje jesu jer misle da za njih nema ni posla niti kvalitetnog života. Posebno je bio porazan razgovor s dječakom koji je pohađao peti razred osnovne škole. Upitan zašto želi otići umjesto da se zalaže za promjene i poboljšanje uvjeta života u sredini u kojoj je rođen i odrastao, odgovorio je: “U Hrvatskoj svatko tko želi nešto promijeniti na bolje odmah bude maknut jer smeta”. Porazno stajalište u tako ranoj dobi.

Spolnost

Upitnikom smo predvidjele razgovor o spolnosti kao zasebnoj temi samo u fokus grupama i individualnim razgovorima sa srednjoškolcima/kama. Pokazalo se da većina ispitanika/ca o toj temi razgovara samo sa vršnjacima i to uglavnom intimnim prijateljicama ili prijateljima. Informacije dobivaju istraživanjem na internetu ili iz medija. Načelno nemaju ništa protiv uvođenja ove teme u obrazovanje, ali su skeptični jer misle da, uz uobičajeni način vođenja nastave, od toga ne može biti neke koristi. Ukoliko bi nastavnici o temi govorili *ex cathedra*, kao što se to i čini na satovima biologije, ništa se bitno ne bi promijenilo jer se učenice/i ne bi osjećali slobodnima da postavljaju pitanja i traže odgovore za sve ono što ih zapravo u vezi sa spolnošću muči.

Za razliku od suzdržanosti tijekom načelne rasprave, burne reakcije izazvalo je spominjanje istospolnih veza. Većina ispitanica/ka smatra da je homoseksualnost neprirodna i da je treba kažnjavati.

Tek nekolicina priznaje da se radi o 'šikaniranju drugačijih'. "Meni to ne smeta, to je tvoj izbor. Ako ti se sviđa neki muškarac, budi s njim. Ti imaš svoj život, ja svoj", rekao je jedan mladić. Drugi 'naprednjak' smatra kako to nije normalno, ali zatim dodaje: "Kad sam na moru vidio da se drže za ruke i sve... tog nema u Vukovaru, zato nama nije normalno, ali kad bi otišao u neku drugu sredinu, gdje ih je više, to bi postalo normalno. Mislim da je sredina problem. Zašto svi kažu da pedere treba ubit', a svi uživaju gledat' lezbejke. Nikad nisam čuo da lezbejke treba na robiju. To se treba objasniti. Iako to nije normalno, ali to je nečiji tuđi život i ti nemaš pravo utjecati na to".

Srednjoškolka govori da joj je to "odvratno zato što sam pravi kršćanin i mislim da Bog nije rekao: ti možeš biti peder, ti možeš biti lezba". Ona odmah proširuje priču i na nacionalnu dimenziju, pa kaže da će sigurno imati crkveno vjenčanje, a to znači da njen budući muž ne može biti Srbin: "Ni moji roditelji ne bi mogli da ja budem sa Srbinom. Baš sam pričala s tatom, on je branitelj i rekao je da momak Srbin ne bi prešao prag kuće". Druga djevojka izjavljuje: "Samo lezbijke ne mogu podnijeti. Ne mogu vidjeti dvije cure kako se ljube, ali dva dečka mogu. Mislim da je homoseksualcima nešto u glavi krivo sklopljeno, ali ne treba ih zato tući, jer što kad bi oni tukli curu i dečka zato što su drukčiji?".

Homoseksualnost je za njih samo spolno općenje bez emocija, što u njima, uglavnom, izaziva gađenje. Često ga miješaju s pedofilijom. Izvjesno je da ponavljaju rečenice koje su čuli od odraslih o neprirodnosti ovakve vrste odnosa jer zapravo ne znaju argumentirati svoje tvrdnje. Izvjesno je isto tako da nitko s njima o toj temi nije ozbiljno raspravljao i da im nitko nije ponudio i neka znanstvena tumačenja.

Ostaju zbunjeni pitanjem: “Kako tumačite to što su mnogi homoseksualci rođeni i odgajani u vrlo konzervativnim heteroseksualnim obiteljima?”. Ne nude nikakav odgovor.

Nasilje

U razgovoru s ispitanicima/ispitanicama pokazalo se da su spremni o nasilju raspravljati otvoreno, bez zadržke. Međutim, zabrinjava što čak i oni koji su rekli da to nije dobar način rješavanja nesporazuma, priznaju kako ponekad pribjegavaju nasilju. Na osnovi njihovih iskaza moglo bi se reći da je nasilje sveprisutan i nerješiv problem. Bilo da se radi o fizičkom ili psihičkom nasilju, ima ga posvuda – u školi, na ulici, u obitelji, na društvenim mrežama.

Jedan je osnovnoškolac izjavio da nasilje postoji zato što “nema kazne koja bi nas naučila da nasilje nije dobro”. Iz razgovora sa srednjoškolcima proizlazi da je vrijedati druge frajerski, i da se tako postiže važniji status u grupi.

Za fizičko nasilje, prema odgovorima, najčešći su povod etnička pripadnost ili 'drugačijost' bilo koje vrste – u odijevanju, fizičkom izgledu, slušanju glazbe. Jedna grupa lako će i bez zadržke nasrnuti na drugu grupu ili pojedinca, samo zato što se na neki način od njih razlikuju.

“Izađu van, napiju se, naguravanje i neredi – Srbi, Hrvati, i to – dovoljno da skuže da si suprotan od njih i vade se noževi. Ne nose svi noževe, ali nose. Glavni smutljivci su poznati i svejedno ih zaštitari propuštaju. Ima masovnih tuča, skupe se po 20 Hrvata i 20 Srba pa se tuku. Nisu svi takvi. Problem je što se o tome u kućama ne priča, jer kao ne treba širiti mržnju. Mi imamo mladu profesoricu koja na satu kaže da mrzi sve Srbe. Većina ljudi se prave kao neki veliki Hrvati, tu je baš dobar ovaj primjer Vukovara, pad grada i svi na *Facebooku* ‘Vukovar u srcu’, Vukovar ovo, Vukovar ono, a sutradan svi cajke slušaju. I kakav si sad Hrvat? A većina planira otić iz Vukovara”, održao je vatreni monolog jedan srednjoškolac.

Maturant kaže da se nasilje može riješiti kućnim odgojem i razgovorom s djecom a da djeca koju doma tuku kasnije budu nasilna. U obitelji i školi nailaze na zid šutnje o toj temi. Drugi srednjoškolac priča ovako: “Ti kad udaraš, ne gledaš. I šta, on padne i mrtav je, ja na robiju il’ ne znam šta, zbog neke sitnice koje se ni ne sjećam. Ma to mi uopće ne treba i zato to želim izbjegavat’. Bavio sam se rukometom i to je pregrub sport. Dobivaš i dijeliš batine, na terenu se baš tuče, a to je u redu jer ideš za pobjedom i radiš to za svoj klub”. “Ideš za pobjedom i za svoj klub” – obrazac je koji ne vrijedi samo u sportu, nego i u međuetničkim/međureligijskim odnosima,

ali i u vršnjačkim skupinama. “Nitko se ne stavlja u tuđu situaciju, ismijavaju invalide i drugačije. A kućni odgoj bi trebao reći: nikoga ne sažaljevaj, nego razumij. Ali, ako se tako ponašaš, ostali te ismijavaju. Profesori tu imaju veliki utjecaj, al’ oni se ne trude oko toga, jer im se ne da. Kad sam bio još manji, onda sam mislio uvijek neku revoluciju, nešto. Možda bi bilo bolje da napravim nešto da se, ono, da se pamti, da pamte moje ime, da sam nešt’ napravio u životu. A ne ovako proživio život, da te možda zapamti unuk, a možda i ne”, kaže srednjoškolac koji je, izgleda, odustao od revolucije, ali mu vlastite misli ne daju mira.

“Ljude koji su po bilo kojem kriteriju drugačiji, drugi odmah šikaniraju i odbacuju”, tvrdi učenik prvog razreda srednje škole. Ne odobrava takvo ponašanje, nije agresivan, kaže da mu je svejedno što drugi misle o njegovom ponašanju, ali se osuđuje na izolaciju – stavi slušalice u uši i potpuno se isključuje iz okoline.

Verbalno nasilje nerijetko je tek uvertira fizičkom, a uvrede idu uglavnom na račun onih koji su drugačiji od većine – pankerski ili rokerski imidž, znakovi na nakitu ili odjeći koje većina ne razumije, sama činjenica da je pri ruci netko nad kim imaš moć. “Gdje si, majmune”, rečenica je koja se smatra prisnom komunikacijom među prijateljima/članovima iste vršnjačke skupine. Srednjoškolci i srednjoškolke to ne percipiraju kao verbalno nasilje. S druge strane, sasvim jasno detektiraju nasilje uvjetovano odnosima moći, od obitelji nadalje – “Mogu zapovijedat’ mlađem bratu, ali mene gnjavi starija sestra”, izgovorio je jedan učenik osnovne škole.

Srednjoškolka rokerica kaže da je teško biti drugačiji, makar i po izboru muzike, pa zato s društvom sluša cajke, a kaže da ne voli sebe, da se nije voljela ni kad je bila u prvom razredu srednje škole. Misli kako bi uzrok tome mogla biti činjenica da je “preiskrena, a ljude nekad uvrijedi iskrenost i više vole da ih lažeš, premda kad otkriju da si im slagala, tvrde da si trebala reći istinu”.

Nasilje je, smatra srednjoškolka, i kad ti se izruguju kako se oblačiš, jer da je, na primjer, u Zagrebu, ne bi bilo tako. I dječaku koji je rekao da u našoj zemlji u politici svatko gleda svoj interes i da onaj koji ima svoje mišljenje neće daleko dogurati u politici, da se treba slagati s drugima i da onda dobiješ i novac i moć, izgleda jasno da samosvojnost nije cijenjena ‘roba’: “Trebaju se uvesti takvi zakoni da više nikome ne pada na pamet udariti ili ubiti nekoga samo zato što je drugačiji. Pa to i je životni smisao, da budeš poseban, da budeš drugačiji od drugih”.

Među djecom i adolescentima sve je češće nasilje na društvenim mrežama, uglavnom putem *Facebooka*. *Facebook* često koriste za dogovore i

pripremu stvarnog, fizičkog nasilja – dogovaraju tuče dalje od škole i očiju odraslih, kako bi izbjegli moguće sankcije.

Komentari na izgled djevojčica/djevojaka, dobacivanja u školi ili ulici, jednako tako se smatraju normalnima i neproblematičnim.

I djevojčice i dječaci misle da ljubomora izaziva agresivnost u vezama, a neke djevojčice vjeruju da ih dečko nedovoljno voli ako nije ljubomoran.

Srednjoškolac kaže: “Moraš biti kreten i budala za udarit’ curu. Na curama to ostavlja posljedice, ali nasilje je i kad ružno jedni o drugima govorimo nakon prekida. U školi se o tome ne govori. Samo gradivo. Jedino ako smo s nekim nastavnikom malo bolje, onda koji puta krene drugačiji razgovor”.

Djevojke priznaju kako njihovo odijevanje – mini suknja i dekolte – može biti protumačeno kao namjerno izazivanje suprotnog spola, ali, kažu, većina ih se svejedno tako odijeva jer im se to sviđa.

Neke su istaknule kako dečki ne razumiju kad im se kaže ‘ne’ i tvrde da je većini muških u vezi na pameti samo seks pa stalno ponovno pokušavaju dobiti što hoće bez obzira na jasno odbijanje. Ni u jednom razgovoru sa srednjoškolcima i srednjoškolkama nitko nije rekao da je osobno bio/la žrtva nasilja u vezi ili je svjedočio/la nasilju u vezama drugih. Spomenuto je usput tek da koji put “cura može dobiti šamar, jer ju je gledao dečko druge nacionalnosti”.

Srednjoškolci su progovorili i o nasilju prema odraslim ženama o kojem su, tvrde, posredno čuli iz razgovora odraslih: “Tatina prijateljica je godinama skrivala da ju je muž tukao. Mama joj je rekla da šuti, jer je to sramota za obitelj. Pokušali su nešto poduzet’, policija bi ga odvela preko noći, pa pustila, pa bi mu zabranili pristup ženi, ali oni žive u istoj kući.”

*Citat u
navodnicima*

Jedan srednjoškolac postavio je pitanje: “Jel’ se dvije lezbe mlate? Jel’ se pederi mlate? Ne mlate se. Zaš’ bi onda normalni heteroseksualni parovi morali? Nema smisla.” Unatoč lošem mišljenju o osobama u istospolnim vezama, očito je da imaju, s druge strane, posve idealiziranu sliku tih odnosa kad je u pitanju nasilje.

Ispitani učenici priznaju kako ne znaju učinkovite načina nošenja s nasiljem i misle kako im u tome treba pomoć odraslih. Ali, kako je rekao jedan dječak: “Lik me toliko naživcirao, uhvatio sam ga za majicu i tresnuo glavom u ploču, ne jako, ali ipak onako... Otišao sam kod ravnatelja, objasnio šta je bilo i on kaže: “možeš ić’ dalje na sat”(?!).

Okvir za kurikulum modula o rodnoj ravnopravnosti i nenasilnoj komunikaciji

KLJUČNI POJMOVI

Rod
Spol
Interseksulanost
Rodni identitet
Rodni stereotipi
Seksizam
Diskriminacija
Transrodnost
Transseksualnost
Konflikt
Transformacija konflikta
Medijacija

Vlada Republike Hrvatske donijela je Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo 1999. godine čiji je sadržaj integriran u Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011.) u kojem su definirane temeljne odgojno-obrazovne vrijednosti te ciljevi odgoja i obrazovanja. Kako se navodi u NOK-u, razvoj nacionalnog kurikuluma, usmjerenog na učeničke kompetencije, predstavlja jedan od glavnih smjerova kurikulumske politike u europskim zemljama. Slijedeći odluku Europske Unije, i Hrvatska je prihvatila istih osam temeljnih kompetencija bitnih za cjeloživotno obrazovanje. Među njima nalazimo, kao zasebnu cjelinu, **socijalnu i građansku kompetenciju**, koja podrazumijeva “osposobljenost za odgovorno ponašanje, pozitivan i tolerantan odnos prema drugima, međuljudsku i međukulturnu suradnju, uzajamno pomaganje i prihvaćanje različitosti, samopouzdanje poštovanje drugih i samopoštovanje, osposobljenost za učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, zajednici i društvu te djelovanje na načelima pravednosti i mirotvorstva”. Međutim, i Nacionalnim programom i NOK-om, stjecanje socijalne i građanske kompetencije predviđeno je međupredmetnom ili fakultativnom nastavom, što zapravo rezultira izostankom sustavnog i kvalitetnog obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo. S druge strane, sukladno

međunarodnom i domaćem zakonodavstvu, u Hrvatskoj bi se na svim razinama trebalo aktivno uključiti u suzbijanje diskriminacije na osnovi spola i seksualne orijentacije te promociji ravnopravnosti i politika jednakih mogućnosti. Brojna istraživanja, pa i ovo, uz relevantne statističke podatke, pokazuju kako se malo toga promijenilo u odnosu na tradicionalno razumijevanje rodni/spolnih uloga: žene i dalje obavljaju većinu neplaćenog rada u obitelji; i nadalje se uočava rodna segregacija pri izboru buduće profesije a još više kod zapošljavanja; nasilje nad ženama, počev od nasilja u adolescentskim vezama, ne bilježi značajan pad; žene su manje plaćene i češće ih nalazimo u profesijama u kojima se rad niže vrednuje itd.

Ukoliko se u odgojno-obrazovnom sustavu od najranije dobi ne posveti posebna pažnja edukaciji kojom će se dekonstruirati rodno obilježene predrasude, bitnih pomaka u odnosu na nejednakost muškaraca i žena neće biti.

Čini nam se stoga izuzetno značajnim posvetiti pozornost pažljivom uobličavanju modula kojim će se promovirati drugačiji sustav vrijednosti, onaj u kojem neće biti presudno kojega je osoba spola, već će se mlade motivirati da vrše različite životne odabire na temelju svojih osobnih afiniteta i sposobnosti.

Pokazalo se nedostatnim govoriti samo o međupredmetnom uključivanju rodne perspektive, pogotovo zato što je razvidno da stručnjaci u nekim područjima ne razumiju što bi to zapravo trebalo značiti, a eksperimentalni kurikulum građanskog odgoja posvećuje ovoj temi nedovoljan broj sati da bi se postignuli željeni rezultati. Unutar građanskog odgoja, kao obveznog predmeta, primjeren broj sati trebao bi biti posvećen rodnoj ravnopravnosti. Ukoliko se nastava provodi od 5. razreda osnovne škole, barem 5 sati godišnje trebalo bi posvetiti razgovoru o rodu/spolu i svim vidovima diskriminacije na osnovi spola/roda. Također, jednak broj sati trebalo bi svake godine posvetiti razgovoru o važnosti nenasilne komunikacije i upoznavanju s tehnikama transformacije nasilne u nenasilnu komunikaciju.

Željeni ishodi

Kako se navodi u Kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja, u odgoju i obrazovanju danas se prihvaća načelo učenja i poučavanja radi “stjecanja aplikativnog i transformativnog znanja i vještina koji su otvoreni inovacijama i nadograđivanju sukladno ubrzanim promjenama u društvu, kulturi, gospodarstvu, znanosti i tehnologiji”³.

Opći cilj odgojno-obrazovnog sustava trebao bi biti osiguravanje preduvjeta za sve učenike/ce da se razviju u samopouzdanе osobe, odgovorne i aktivne građane/ke i uspješne djelatnike/ce ili, kako to je to ljepše sročio Jean Piaget, “osnovni (je) cilj obrazovanja stvoriti osobe koje su sposobne raditi

nove stvari, a ne samo ponavljati ono što su prijašnje generacije već napravile – one koje su kreativne, inventivne i pronalazači”⁴.

Specifični cilj ovog modula jest razviti svijest o važnosti oživotvorenja rodne ravnopravnosti u praksi te poticati transformaciju nasilne u nenasilnu komunikaciju. Učenici/e trebaju nakon provedbe modula usvojiti unaprijed definirana znanja i vještine, steći sposobnosti i, u konačnici, promijeniti ponašanje u odnosu na tradicionalno diskriminatorno razumijevanje spolnih/rodnih uloga i uobičajenu nasilnu komunikaciju. Teme i pristup postupno se razvijaju od 5. razreda osnovne škole i oblikuju sukladno dobi učenika/ca, odnosno slijedeći odgojno-obrazovne cikluse navedene u NOK-u.

Iako se građanski odgoj i obrazovanje trebaju provoditi od vrtićke dobi, u našem projektu usredotočile smo se na rad s učenicima/ama od petog razreda osnovne škole do konca srednjoškolske naobrazbe.

RODNA RAVNOPRAVNOST

Drugi odgojno-obrazovni ciklus: peti i šesti razred osnovne škole

Na kraju ciklusa učenike/ce se potaknulo i osnažilo da:

razmišljaju i propituju vlastito i tuđa iskustva razlikovanja u odgoju djevojčica i dječaka;
shvate kako se ono što se naziva ‘prirodnim’ i ‘normalnim’ u odnosu na spolne/rodne uloge razlikuje dijakronijski (kroz povijest) i sinkronijski (različiti društveni konteksti – skandinavske zemlje nasuprot Saudijskoj Arabiji; ruralno-urbano);
aktivno doprinose razvoju, provedbi i ocjeni školskih inicijativa usmjerenih na suzbijanje neravnopravnosti.

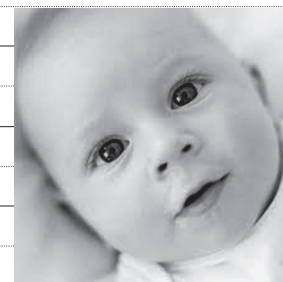
U konačnici, učenici/e lako prepoznaju stereotipe i predrasude u odnosu na spolne/rodne uloge, spremni su o tome raspravljati i nuditi rješenja za prevladavanje; prepoznaju školu kao siguran prostor u kojem ih nitko ne ograničava u razmišljanju i djelovanju procjenjujući ih prema tome kojega su spola/roda; sloboda izbora što će i kako raditi neovisno o spolu/rodu oslobađa kreativne potencijale i postupno se gubi rodna segregacija pri izboru područja interesa i odabira slobodnih aktivnosti.

⁴ <http://www.un.org>

Metodika: interaktivan rad u učionici u kojem se učenike/ce motivira da

prvenstveno sebi postavite neka ključna pitanja i pokušaju naći vlastite odgovore – kviz, igra uloga, analiza tekstova i sl.

Kojeg je spola ova beba? Kako ćemo joj na fotografiji dodati ženski spol, kako muški?

Treći odgojno-obrazovni ciklus: sedmi i osmi razred osnovne škole

Na kraju ciklusa učenike/ce se potaknulo i osnažilo da:

razumiju što znači diskriminacija na osnovi spola/roda i koje su joj posljedice;
shvate kako imaju mogućnost izbora u odnosu na (ne)prihvatanje stereotipnih rodnih/spolnih uloga;
aktivno djeluju unutar škole na promicanju ravnopravnosti i suzbijanju diskriminacije na osnovi spola/roda.

Da li ovako zamišljate sebe u budućnosti - žena pilotkinja, muškarac baletan? Zašto da, zašto ne?

Treći odgojno-obrazovni ciklus: strukovne srednje škole i gimnazije

Glede kompetencija koje učenici trebaju steći nakon sudjelovanja u modulu, ljestvica očekivanja se podiže. Na razini znanja, učenici/e razumiju kako se razvijao koncept rodne ravnopravnosti i zaštite ženskih ljudskih prava. Znaju koje su osobe i događaji bili ključni za promjenu percepcije spolnih/rodnih uloga tijekom povijesti. Mogu navesti bitne međunarodne dokumente i nacionalni zakonodavni okvir kojim se zabranjuje diskriminacija na osnovi spola/roda i promovira politika jednakih mogućnosti.

Na razini sposobnosti učenici/e mogu prepoznati seksizme i diskriminaciju jer su usvojili alate za analizu i dekonstrukciju stereotipa nastalih na osnovi predrasuda i različitih pozicija moći.

Na temelju usvojenih spoznaja, vještina i sposobnosti, učenici/e mijenjaju svoje stavove i ponašanje. Ne osjećaju se sputani tradicionalnim poimanjem spolnih/rodnih uloga i u prostoru škole oslobađaju kreativne potencijale bez zadržke.

Znate li tko su one i što su radile?
Čime su zadužile čovječanstvo?

NENASILNA KOMUNIKACIJA

Prema Ladislavu Bogbaru “govor nenasilja je u pravilu ja-govor čiji elementi su zapažanje, osjećaji i potrebe, te želje, a posljedice su otvaranje komunikacije i bolje razumijevanje među osobama”. Iako mirovno obrazovanje obuhvaća široko područje tema, u ovom modulu fokus je stavljen na obrazovanje za nenasilnu komunikaciju i transformaciju sukoba. Stečene kompetencije stavljaju se i u kontekst rodno uvjetovanog nasilja. Zanimljivo je da se u Hrvatskom nacionalnom obrazovnom standardu (HNSO), kako primjećuje Saša Puzić⁵, kao relevantne za mirovno obrazovanje navode gotovo sve vrijednosti osim ‘rodne osjetljivosti’.

Drugi odgojno-obrazovni ciklus: peti i šesti razred osnovne škole

Na kraju ciklusa učenike/ce se potaknulo i osnažilo da:

znaju pažljivo slušati što drugi govore i zatim reći ono što misle o izgovorenom;
njeguju kulturu razgovora tijekom cjelokupnog boravka u školi;
se osjećaju osnaženima za iznošenje svojih stavova i sudjelovanje u razrednim raspravama.

Što oni rade? Možemo li to nazvati razgovorom?
Zašto?

Treći odgojno-obrazovni ciklus: sedmi i osmi razred osnovne škole

Na kraju ciklusa učenike/ce se potaknulo i osnažilo da:

razumiju a potom i primjenjuju osnove transformacije sukoba;
pokazuju strpljivost i empatiju prema onima koji od njih misle drugačije pa se stvara ozračje u kojem prevladava tolerantnost i uvažavanje različitosti.

⁵ Puzić, Saša (2011), Istraživanje programskih pretpostavki te učeničkih, nastavničkih i ravnateljskih iskustava relevantnih za unaprijeđivanje mirovnog obrazovanja u osnovnim školama, u: Zenzerović, Šloser, Iva. Učiti za mir, Centar za mirovne studije, Zagreb.

Četvrti odgojno-obrazovni ciklus: strukovne srednje škole i gimnazije

Na kraju ciklusa učenike/ce se potaknulo i osnažilo da:

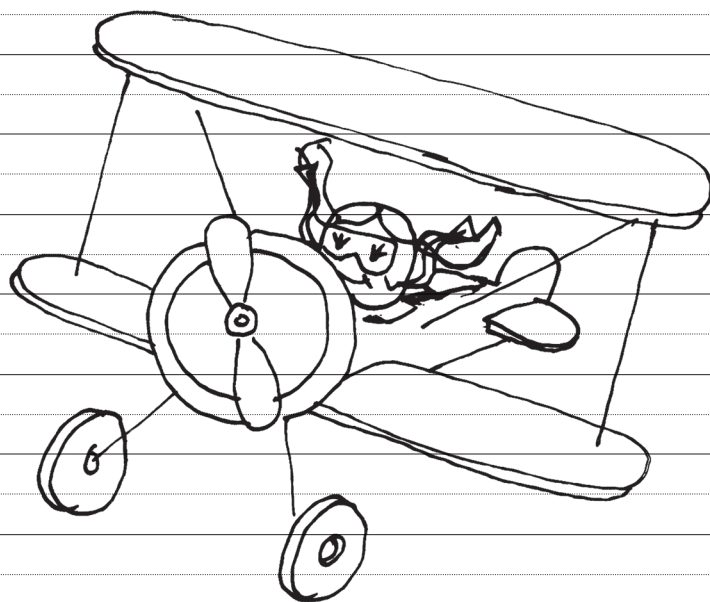
razumiju što jest medijacija i da je aktivno koriste pri rješavanju sukoba;

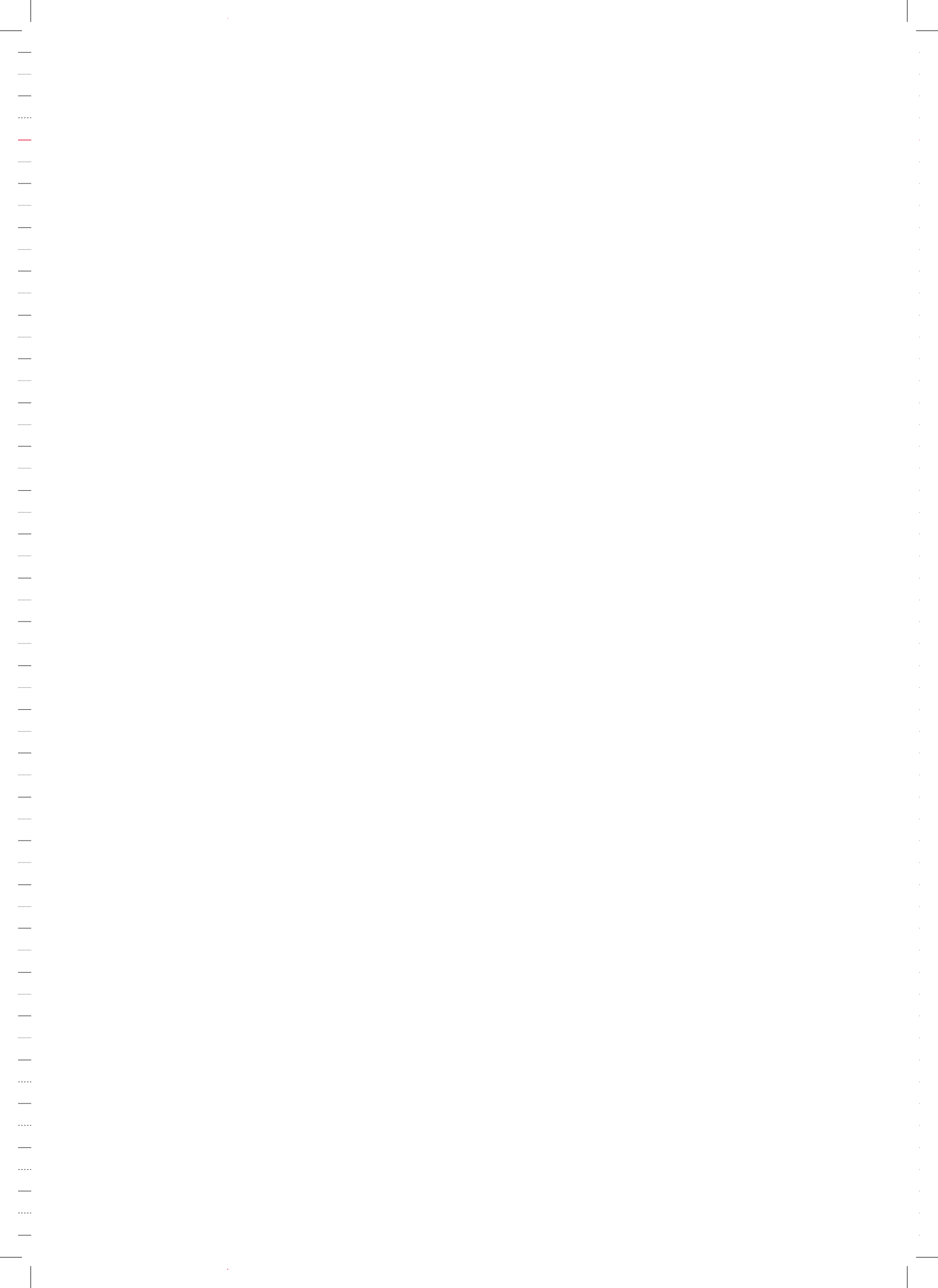
u komunikaciji pokazuju toleranciju i uvažavanje različitosti;

se uključe u aktivnosti kojima se promiče ravnopravnost i da iskazuju poštovanje prema svim osobama bez obzira na spol/rod.

Nakon održavanja modula bilježit će se evidentno smanjenje slučajeva u kojima se u komunikaciji pribjeglo bilo kojem obliku nasilja (verbalno, fizičko, psihičko) u školama.

Pano u OŠ Stjepan Antolović kojim je obilježen Međunarodni dan tolerancije. Kada se obilježava? Što zapravo znači biti tolerantan/na?

BaBe!

Budi aktivna. Budi emancipiran.

*BaBe • Selska cesta 112a, 10 000 Zagreb, Hrvatska
t +385 1 4663 666 • babe@babe.hr • www.babe.hr*